

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет соціологічний

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 054 Соціологія

Освітньо-професійна програма «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

підпис

ініціали, прізвище

«10» квітня 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Кривсун Поліна Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Домашнє насильство щодо дівчат та жінок в Україні», керівник роботи Зубарєв Олександр Сергійович, кандидат соціологічних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від « _____ » _____.

2. Строк подання студентом роботи до 25 травня 2024 року.

3. Перелік питань, які потрібно розробити.

1. Визначити поняття «гендерно зумовлене насильство», «насильство за ознакою статі», «домашнє насильство». 2.Виокремити види насильства за ознакою статі. 3.Розкрити правові аспекти проблеми насильства над жінками . 4.Розкрити проблеми домашнього насильства в період війни в Україні. 5.З'ясувати основні аспекти попередження і протидії домашньому насильству. 6. Розкрити роль громадських організацій у протидії проблемі. 7. Визначити поширення домашнього насильства. 8. Визначити нинішню ситуацію з цією проблемою в контексті війни.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Вибір теми. Визначення об'єкта та предмета дослідження.
2.	Опрацювання наукових джерел з обраної теми.
3.	Складання плану бакалаврської кваліфікаційної роботи.
4.	Визначення теоретико-методологічної бази для написання першого розділу.
5.	Збирання та аналіз емпіричних даних та іншої інформації для написання емпіричного розділу кваліфікаційної роботи.
6.	Написання емпіричного розділу, формулювання загальних висновків роботи.
7.	Подання науковому керівникові повного тексту бакалаврської роботи.
8.	Подання роботи на випускаючу кафедру для проходження нормконтролю та перевірки на плагіат.
9.	Підготовка доповіді та презентації роботи.
10.	Презентація основних результатів роботи під час попереднього офіційного захисту на випускаючій кафедрі.
11.	Презентація та захист бакалаврської кваліфікаційної роботи перед членами державної екзаменаційної комісії згідно зі встановленим на соціологічному факультеті графіком.

5. Дата видачі завдання __10 квітня 2024 року__

Студент

підпис

Поліна КРИВСУН

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

Олександр ЗУБАРЄВ

ініціали, прізвище

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціології

Пояснювальна записка
до бакалаврської роботи
на тему

**«ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДІВЧАТ
ТА ЖІНОК В УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи
ЗСПМ-41 першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 054 Соціологія
Кривсун П.О

Керівник: Зубарєв О.С., кандидат
соціологічних наук, доцент закладу
вищої освіти кафедри соціології
соціологічного факультету

Рецензент: Вакуленко С.М, кандидат
соціологічних наук, доцент закладу
вищої освіти кафедри соціології
управління та соціальної роботи

Зміст

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади вивчення насильства щодо дівчат та жінок	5
1.1. Теоретичний аналіз понять «гендерно зумовлене насильство», «насильство за ознакою статі», «домашнє насильство»	5
1.2 Види насильства за ознакою статі	8
1.3 Правові аспекти проблеми насильства над жінками	9
1.4 Домашнє насильство щодо дівчат та жінок: контексти війни	13
Висновки до розділу 1.	18
РОЗДІЛ 2. Протидія насильству над жінками	20
2.1. Нормативно-правові аспекти попередження та протидії домашньому насильству.	20
2.2. Роль громадських організацій у протидії домашньому насильству. ²⁷	27
Висновки до розділу 2.	33
РОЗДІЛ 3. Домашнє насильство над дівчатами та жінками в Україні: за матеріалами соціологічних досліджень	35
3.1 Поширеність домашнього насильства щодо дівчат та жінок.	35
3.2 Домашнє насильство щодо дівчат та жінок: контекст війни.	41
Висновок до розділу 3.	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Насильство щодо жінок є серйозною глобальною проблемою, яку необхідно вирішити. Жінки стикаються з різними формами насильства, такими як сексуальне, фізичне, економічне, психологічне насильство, яке має місце як вдома, так і в публічних місцях. Причиною насильства над жінками є нерівність гендерних ролей у нашому суспільстві, тому таке насильство називають гендерно зумовленим. Домашнє насильство також може бути гендерно зумовленим, якщо потерпілою є жінка. Традиційні гендерні ролі передбачають, що жінки несуть першочергову відповідальність за домашнє господарство та дітей.

Соціальна політика щодо протидії насильству над жінками акцентує увагу на соціальному аспекті безпеки жінки. Це передбачає створення соціальних структур, які підтримують безпеку та добробут жінок. Наприклад, це може включати створення законів, які захищають жінок від насильства та надання їм фінансової та емоційної підтримки. Це необхідно, оскільки насильство над жінками в основному вчиняють люди, які мають владу, ресурси. Зміна думок і поведінки людей є важливою частиною запобігання насильству щодо дівчат та жінок.

Насильство щодо жінок трапляється як у публічному, так і в приватному середовищі, хоча жінки значно більше потерпають від домашнього насильства. Кривдниками жінок є, як правило, чоловіки. Навчання жінок тому, як виявляти та запобігати різним формам насильства є важливою частиною створення безпечного суспільства.

Насильство щодо жінок є глобальною проблемою, яка не припиниться, доки не будуть запропоновані дієві методи запобігання насильству. У багатьох країнах зґвалтування використовується як зброя війни проти мирного населення. Жінки також стають жертвами насильства під час війни. У багатьох країнах немає законів, які захищають жінок від домінування чоловіків або тортур над жінками. Все це

актуалізує проблему гендерно зумовленого насильства в Україні, зокрема проблему домашнього насильства над дівчатами та жінками.

Об'єкт роботи є гендерно зумовлене насильство над дівчатами та жінками в Україні.

Предметом роботи є домашнє насильство над дівчатами та жінками в Україні.

Метою роботи є висвітлити проблему домашнього насильства над дівчатами та жінками в Україні.

Завдання роботи:

- розкрити поняття «гендерно зумовлене насильство», «насильство за ознакою статі», «домашнє насильство»;
- розглянути види насильства за ознакою статі;
- висвітлити правові аспекти проблеми насильства над жінками;
- розглянути нормативно-правові аспекти попередження та протидії домашньому насильству;
- розкрити роль громадських організацій у протидії домашньому насильству в Україні;
- визначити поширеність домашнього насильства щодо дівчат та жінок в Україні.
- виявити специфіку досліджень домашнього насильства щодо дівчат та жінок під час війни.

Теоретико-методологічна база роботи: феміністична соціологія, гендерна теорія, теорія стресу та криз, кримінологічна соціологія.

Емпірична база роботи: Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок GfK Ukraine (Інна Волосевич, Таміла Коноплицька, Тетяна Костюченко, Даріна Міханчук, Тамара Марценюк). Опитування проводилося впродовж серпня-вересня 2014 року методом особистого інтерв'ю вдома у респонденток (або в приміщенні, де респондентки проживали на момент опитування. Звіт

"Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (І півріччя 2022 року)" підготовлений Аналітичним центром ЮрФем за фінансової підтримки Ради Європи (проект Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні»). Дослідницька робота «Становище дівчат і молодих жінок у ситуації гуманітарної кризи: на прикладі війни в Україні» (зима – весна 2023 року), координаторки дослідження: Тамара Марценюк, Олена Дудко.

Боротьба з насильством щодо жінок є невідкладною та надзвичайно важливою задачею для суспільства. Соціальна політика, спрямована на запобігання та протидію цьому явищу, повинна включати комплексний підхід, який охоплює не лише захист жертв та їхнє відновлення, але й зміну уявлень та поведінки у суспільстві. Тільки шляхом спільних зусиль і реалізації цілеспрямованих заходів можна створити безпечне та доброзичливе середовище для всіх людей.

Обсяг і структура роботи:

Обсяг роботи складає 58 сторінок. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу.

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади вивчення насильства щодо дівчат та жінок

1.1. Теоретичний аналіз понять «гендерно зумовлене насильство», «насильство за ознакою статі», «домашнє насильство»

Одним із проявів нерівності та дискримінації в суспільстві є гендерно зумовлене насильство.

Гендерне насильство є формою дискримінації за ознакою статі. Найчастіше йдеться про насильство над жінками, які є мішенями через свою стать. Жінки мають більший ризик зазнати насильства. Найбільш чітким визначенням гендерного насильства є визначення, дане організацією «Ла Страда Україна» [26]. Вони визначають гендерне насильство як будь-який вид насильства за ознакою статі, що впливає на тіло, розум, сексуальність або фінанси людини. Деякі поширені типи включають сексуальні домагання, зґвалтування, калічення жіночих чи чоловічих статевих органів, примусову стерилізацію. Інші категорії включають домашнє насильство, економічне насильство, переслідування, злочини проти честі та гендерну дискримінацію.

Люди часто використовують поняття «гендерне насильство» та «гендерно зумовлене насильство» як синоніми. Ці терміни стосуються насильства, вчиненого переважно чоловіками щодо жінок. У наукових дослідженнях при обговоренні цієї теми переважно використовувався термін «гендерне насильство».

Т. Марценюк [43] визначає такі особливості гендерного насильства:

- 1) це проблема 21 століття, яка властива усім країнам світу;
- 2) насильство може пояснюватись та підтримуватись «культурою» (наприклад, вбивства честі);

3) проблема перейшла із приватної сфери у площину публічності, тобто особисте стало політичним. Держави долучились до вирішення питання насильства щодо жінок;

4) потрібні спільні зусилля активістів, поліції, центрів соціальної допомоги, державних інституцій, щоб подолати цю проблему.

Через те, що люди поступово усвідомлюють масштаби насильства щодо жінок, ми не бачимо прогресу в наших пошуках вирішення проблеми так швидко, як хотілося б. Насправді лише в 1900-х роках було вжито заходів для боротьби з цим явищем. У 1993 році ООН прийняла документ, який отримав назву «Декларація ООН про ліквідацію насильства щодо жінок» і дав визначення поняттю «насильство щодо жінок». Визначення гендерно зумовленого насильства в документі звучить так: «Будь-який акт насильства, який завдає або може завдати шкоди жінкам фізично, емоційно або сексуально. Це включає в себе погрози насильства, примус і довільне ув'язнення. Це також може статися в обох випадках: громадське та приватне життя» [24].

Коли вперше з'явився термін «гендерне насильство», його визначення виключало насильство щодо чоловіків і хлопчиків. На даний момент це поняття перетворилося на загальний термін, який охоплює багато різних форм насильства. Гендерно зумовлене насильство розглядається як більш загальний термін щодо таких термінів, як «насильство щодо жінок», «насильство щодо дівчат та жінок», «насильство з боку інтимного партнера», «домашнє насильство» та багато інших.

Декілька джерел із Фонду народонаселення ООН, також відомого як UNFPA, погоджуються з тим, що термін гендерне насильство є ширшим, ніж насильство щодо жінок. Вони підкреслюють, що гендерне насильство охоплює не лише насильство щодо жінок; це також включає інші форми гендерного насильства. Багато жертв гендерного насильства є жінками та дівчатами, причому головними винуватцями є чоловіки. Ще одна причина, чому гендерно зумовлене насильство

здебільшого вчиняється проти жінок, полягає в тому, що причинами ГН коріняться в соціальній структурі суспільства [29].

Гендерне насильство має місце, коли особа зазнає фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства через дисбаланс влади між чоловіками та жінками в суспільстві. Це також включає як публічні, так і приватні погрози насильства, примусу та позбавлення волі. Жінки зазнають гендерного насильства через соціальні очікування та традиції, які зображують жінок неповноцінними. Термін ГЗН підкреслює той факт, що жінки та дівчата страждають від насильства більше, ніж чоловіки в сучасних суспільствах. У ньому стверджується, що це справедливо для всіх культур, оскільки дівчатам і жінкам бракує контролю над своїм тілом, рішеннями та ресурсами. Суспільні норми, які допускають застосування насильства чоловіками, увічнюють гендерну нерівність і насильство за ознакою статі. ГЗН може набувати багатьох форм, таких як сексуальне насильство та насильство з боку інтимного партнера, дитячі шлюби, калічення жіночих статевих органів, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, дітовбивство жінок та злочини «честі» [35]. Домашнє насильство – це проблема, яка в основному особливо стосується жінок і дівчат.

Програма ООН щодо гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок визначає гендерне насильство як дії, спрямовані проти особи чи групи осіб на основі їхньої статі. Цей тип насильства виникає через гендерну нерівність, зловживання владою та соціальні норми, які є шкідливими для жінок. Гендерна нерівність на робочому місці ставить жінок і дівчат під загрозу насильства, і цей термін підкреслює цей факт. Відзначається, що жінки страждають від гендерного дисбалансу влади. Цей термін також використовується для опису цілеспрямованого насильства проти ЛГБТІКА+. Але його також можна використовувати для опису цілеспрямованого насильства щодо чоловіків і хлопчиків.

1.2 Види насильства за ознакою статі

Гендерне насильство є серйозною глобальною проблемою в галузі охорони здоров'я. Дослідження показують, що гендерне насильство є поширеним явищем у всьому світі, від якого страждає кожна п'ята жінка та кожна дев'ята дівчина. Це може бути вербальне, фізичне, сексуальне та домашнє насильство. Це також підкреслює, що форм гендерно зумовленого насильства дуже багато.

Домашнє насильство є серйозною проблемою в багатьох країнах через традиційні уявлення щодо обов'язків жінок у сім'ї. Жінок часто звинувачують у насильницькій поведінці їхнього партнера і кажуть, що вони самі винні. Акт гендерного насильства відбувається вдома, де жінка зазнає фізичного, сексуального та психологічного насильства. Жінок, які намагаються залишити своїх кривдників, часто намагаються вбити або переслідують. У деяких країнах, таких як Індія, Пакистан і Бангладеш, члени сім'ї чоловічої статі вбивають жінку, коли вона намагається розірвати насильницькі стосунки. Поширення домашнього насильства особливо високе в країнах, що розвиваються, де модернізація ще не охопила населення всієї країни [24].

Крім цього є сексуальні злочини, такі як розбещення неповнолітніх, які можна віднести до домашнього насильства, але які, як правило, не розглядаються в контексті гендерно зумовленого насильства. Розбещення дітей має місце тоді, коли чоловіки (або жінки) мають сексуальний контакт із дітьми або неповнолітніми дівчатами. Ці дії є злочинами незалежно від того, вчинені вони чоловіками чи жінками, чи добровільно погодилася на сексуальний контакт дитина або її примусили до цього.

Гендерне насильство зачіпає як чоловіків, так і жінок. Однак, ця проблема в основному стосується жінок, оскільки структура суспільства зумовлює їхнє підпорядковане положення, наявність меншої кількості ресурсів, подвійний

стандарт. Щоб подолати цю глобальну кризу громади, правозахисні організації повинні підтримувати жертв, а правоохоронні органи притягувати винних до відповідальності. Поки цього не станеться, інциденти продовжуватимуть відбуватися незалежно від того, висвітлюється ця проблема у ЗМІ чи ні.

1.3 Правове регулювання проблеми насильства над жінками

Головне завдання сучасної держави та показник розвитку країни загалом – це захист прав людини. Насильство над жінками (гендерне насильство) – це проблема, яка є актуальною для всього світу.

Жодна країна ніколи не викоринювала повністю проблему насильства, яка стосується всіх народів у всьому світі. Найпоширенішими формами насильства за ознакою статі є зґвалтування, домашнє насильство, проституція, сексуальні домагання та насильство в сім'ї.

Одним із найперспективніших міжнародних договорів у боротьбі з домашнім насильством є Стамбульська конвенція, підписана у Стабулі (Туреччина) у 2011 році. Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством, або Стамбульська конвенція, була першим правовим документом такого роду на європейському рівні. Це також багатообіцяючий приклад міжнародної співпраці для боротьби з домашнім насильством. Більш ніж будь-яка інша конвенція, її успіх залежить від співпраці між державами-членами Європи та позитивних змін у державній політиці та практиці. І хоча Конвенція має позитивний вплив на державну політику та практику держав-членів Європи, багато форм насильства щодо жінок все ще існують у всіх сферах суспільства. Особливо це помітно в Україні, яка має один із найвищих рівнів насильства щодо жінок серед усіх держав-членів Ради Європи [24].

Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію в жовтні 2017 року. У результаті було розроблено новий законопроект, який прийнято Верховною Радою України в грудні 2017 року. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 5294 встановлює більш суворі покарання для винних і систему, за якої Національна поліція може відслідковувати поведінку кривдників, щоб запобігти майбутньому насильству щодо жінок і дітей. У 2022 році був прийнятий Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вперше містить нову кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Проте багато проблем залишаються невирішеними, зокрема відсутність дієвих механізмів підтримки жертв насильства. Закон передбачає, що домашні кривдники повинні бути відправлені у виправну програму і їм заборонено спілкуватися з жінками, яким вони завдали шкоди. Жертви мають бути забезпечені тимчасовим притулком, де їх не можуть знайти кривдники. Крім того, вони повинні отримати допомогу в пошуку юридичної, медичної та психологічної допомоги. Закон рекомендує створювати притулки для жертв домашнього насильства. Ці тимчасові домівки надають притулок і допомогу людям, яким загрожує втрата життя чи здоров'я через насильство, якого вони зазнали [16].

У Києві працює кризовий центр для жінок, які постраждали від насильства. Цей центр отримує фінансування від українського уряду. Winrock International та місцеві громадські організації створили центри «Жінка для жінки» у Дніпрі, Донецьку, Львові, Херсоні, Житомирі, Рівному та Чернівцях. За інформацією сайту організації «Ла Страда», зараз у планах 5 локацій у Києві, 50 в області та 25 в інших містах. Ці центри надають правову та психологічну допомогу жінкам, які постраждали від домашнього насильства.

Міністерство охорони здоров'я України має створити політику щодо доступності медичної допомоги. Це потребує багато часу та створює проблеми з фінансуванням соціальних програм через необхідність виконання нових законів.

Більшість людей не знають про небезпеку домашнього насильства чи гендерної дискримінації. Це також проблема, яку потрібно вирішити. Тому держава має створювати та підтримувати національні «гарячі» лінії для отримання достовірної інформації. На цих лініях повинна бути інформація про те, як захистити себе і своїх дітей, а також куди звернутися за допомогою, щоб вийти з конфліктної ситуації з мінімальними втратами. Жертви часто не знають, куди звернутися, коли вони стикаються з насильством. Якщо вони повідомляють про злочин, їхню справу можуть закрити, і вони будуть змушені продовжувати жити зі своїми кривдником.

Згідно з даними ООН, щорічно понад 1,1 мільйона українок щороку зазнають фізичного та сексуального насильства, а також тиску з боку своїх сімей. Однак офіційні дані значно нижчі за реальну кількість жертв. Український інститут соціологічних досліджень провів опитування, за результатами якого виявилось, що 27 % жінок вважають проявом насильства тільки образи, 32 % вважають насильством публічне приниження, а для 49 % це лише побиття. Кожну хвилину від домашнього насильства страждає три жінки. Щороку в Україні від цього гине близько 600 жінок, а 3 млн. дітей стають свідками і жертвами домашнього насильства. Наприкінці 2020 року в Україні зафіксували ріст звернень через сімейне насильство на 66 %. За даними Мінсоцполітики, серед звернень про домашнє насильство найбільше подається саме від жінок – 86% [40]. Більшість жінок вважають за краще тримати свої страждання в таємниці, тому точну кількість постраждалих назвати досить важко.

Кримінальним кодексом України у ст. 151-2 передбачено, що примусовий шлюб, спільне проживання та шлюб з метою переїзду в іншу країну є кримінальними злочинами. Ці шлюби можуть призвести до арешту до 6 місяців, обмеження пересування або позбавлення волі до 3 років. Ті самі дії, вчинені

повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством, або щодо двох чи більше осіб, – караються обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням волі на той самий строк.

Нове трудове законодавство України забороняє дискримінацію за гендерною приналежністю. Закон прийнято 12 листопада 2015 року і має назву «Кодекс законів про працю України щодо внесення змін щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із законодавством Європейського Союзу». Це має кілька позитивних наслідків для національного законодавства, зокрема додавання концепції «гендерної ідентичності». Це поняття раніше було чужим для України, оскільки воно походить із законопроекту Європейського Союзу.

Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» підкреслює важливість імплементації міжнародних стандартів гендерної рівності. В указі йдеться про те, що одним із ключових пріоритетів країни має стати просування цих стандартів на законодавчому рівні. Це також говорить про важливість вдосконалення механізмів забезпечення рівних прав і можливостей жінок. Він наголошує на необхідності залучення жінок до соціальних і політичних процесів і ухвалення рішень, які мали б позитивну користь для суспільства. Іншим ключовим моментом є боротьба з гендерним насильством, торгівлею людьми та рабством. Це окремі завдання, визначені цим розпорядженням. З точки зору освіти, у школах мають обговорюватися різні теми, пов'язані з правами та свободою людини. До них належать гендерна рівність та інші пов'язані з нею питання [38].

У сучасному світі існує багато проблем з правами жінок. На сьогоднішній день залишаються невирішеними багато проблем гендерної політики, актуальною залишається проблема насильства щодо жінок. Крім того, залишаються інші проблеми, пов'язані з гендерною нерівністю.

1.4. Домашнє насильство щодо дівчат та жінок: контексти війни

Російська агресія щодо України суттєво вплинула на усі аспекти життя як окремих людей, так і українського народу в цілому. Численні люди стали свідками безладу та втрати контролю над ситуацією, відчуючи постійну загрозу. Поширення правопорушень, включаючи домашнє насильство, що існувало й раніше, лише поглибилося в умовах воєнного конфлікту. Проте ця проблема, як і раніше, може залишатися непоміченою або не отримувати належної реакції з боку суспільства, маючи на увазі багато чинників. Головне, що проблема домашнього насильства залишається актуальною, особливо в контексті повномасштабного вторгнення з боку Росії [2].

Проблема домашнього насильства не є новою в українських родинах і не виникла внаслідок останніх подій. Звичайне домашнє насильство набуває нових форм та загострюється в умовах повномасштабної агресії Росії. Воєнний контекст робить цю проблему ще більш небезпечною, оскільки обмежена можливість пересування та комунікації під час військових дій ускладнює доступ постраждалим до допомоги та підтримки. При цьому виявлення та розслідування фактів насильства стає досить складним завданням, особливо на окупованих територіях. Багато осіб, які стали жертвами насильства, опинилися у ситуації ще більшої залежності від своїх кривдників через обмеження доступу до зовнішнього світу та підтримки від соціальних служб. Деякі Громадські організації та експерти зазначають наростаючий темп насильства в родинах з початком війни, враховуючи різноманітні чинники, які сприяють збільшенню ризику домашнього насильства в умовах конфлікту [19].

Насильство в родині може виникати у будь-яких соціально-економічних верствах суспільства, але деякі чинники збільшують ймовірність його виникнення. Основні фактори ризику включають низький рівень освіти, економічну

незахищеність сім'ї, досвід пережитого насильства у дитинстві, узяття чоловіком домінуючої ролі у відносинах, прийняття традиційних гендерних ролей та інші. Ці фактори є важливими для розуміння проблеми та розробки ефективних стратегій протидії насильству [46].

Хоча війна зазвичай збільшує кількість випадків домашнього насильства через стрес та емоційне напруження, деякі дані свідчать про зменшення кількості звернень до правоохоронних органів. Наприклад, у першому півріччі 2022 року зафіксовано на 27,5% менше звернень до Національної поліції України порівняно з попереднім роком. Аналогічно, Офіс Генерального прокурора зафіксував на 56% менше кримінальних проваджень у справах домашнього насильства у першій половині 2022 року порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Це може свідчити про те, що воєнний стан у країні ускладнює доступ постраждалих до правосуддя та може впливати на динаміку звернень до правоохоронних органів [9].

Домашнє насильство під час воєнних конфліктів є складною та багатогранною проблемою, що може мати різноманітні причини та наслідки. Серед чинників, які сприяють збільшенню насильства в родинях під час війни, можна виділити посттравматичний стресовий синдром, який може провокувати агресивну поведінку у відносинах між партнерами. Воєнні події створюють атмосферу постійного стресу, невизначеності та втрати контролю над майбутнім, що впливає на психологічний стан суспільства. Багато родин зазнали горя та втрат через війну, що може викликати конфлікти та насильство в їхніх відносинах [10].

Під час воєнних дій відбувається не лише фізичне, а й психологічне травмування населення. Це може призводити до різних форм насильства в родині, таких як фізичне та емоційне насильство. Важливо враховувати ці аспекти при аналізі та розробці стратегій протидії насильству в умовах воєнного конфлікту.

Аналіз сучасних досліджень виявив, що негативні емоції часто сприяють збільшенню випадків домашнього насильства, особливо якщо така модель поведінки вже існує в сім'ї [1]. Під час війни стрес та невизначеність можуть

призвести до саморуйнування та збільшення ризику насильства, особливо у тих, хто не володіє техніками саморегуляції. Навіть у суспільствах, де не відбуваються воєнні конфлікти, насильство в родині може бути поширеним через стресові ситуації та недостатність механізмів саморегуляції [10].

Втрата звичного соціального оточення також збільшує ризик домашнього насильства, особливо коли сім'я переїжджає до нового місця проживання без підтримки родичів чи друзів. Це особливо актуально для сімей, які змушені виїхати за кордон або перебувають у нових, незнайомих умовах. Відсутність підтримки та соціального зв'язку може призвести до погіршення ситуації в сім'ї та зростання насильства [31].

Економічні чинники також впливають на ситуації виникнення домашнього насильства під час війни [12]. Зокрема, безробіття може посилити економічну залежність у сім'ях та збільшити ризик насильства. Навіть у сім'ях, де раніше не спостерігалися випадки насильства, безробіття може сприяти появі таких проявів [11].

Треба також враховувати випадки економічного та іншого видів насильства між різними поколіннями, наприклад, між молодими людьми чи людьми середнього віку та літніми людьми – їхніми батьками чи бабусями та дідусями. Умови війни можуть призвести до таких ситуацій, коли пенсії та соціальні виплати потрапляють у руки агресивних осіб, що може призвести до позбавлення літніх людей необхідних медичних засобів, продуктів харчування та іншої допомоги. Це також стосується людей з інвалідністю, які потребують підтримки [9].

Обставини війни не є єдиними причинами виникнення домашнього насильства, але можуть стати спусковим механізмом для насильницьких дій або збільшити їхню інтенсивність та частоту. Такі фактори, як страх, невпевненість, відчуття безпорадності, соціально-економічна нестабільність, вимушене переселення та порушення сімейних стосунків, можуть сприяти зростанню випадків насильства. Переміщення людей у більш безпечні регіони або за кордон

також може призвести до обмеження простору спілкування та втрати соціальних зв'язків, що також збільшує ризик домашнього насильства.

Сучасні дослідження [18] показують, що війна та конфлікти різноманітно впливають на жінок, чоловіків, хлопців і дівчат. Ці наслідки можуть виявлятися різними за причиною та масштабом, але для жінок по всьому світу вони мають схожий характер.

У контексті нинішньої війни в Україні виявлено, що жінки та дівчата страждають від насильства в більшій мірі порівняно з іншими групами населення, як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Вони страждають не лише від безпосередніх наслідків війни та конфліктів, але і їхніх побічних наслідків. Наприклад:

- Жінки та дівчата часто беруть на себе всі ризики та відповідальність за порятунок своїх сімей та дітей, часто залишаючи свої домівки та позбавляючи їх від підтримки.
- Вони можуть долати великі відстані за їжею та медичною допомогою, збільшуючи ризики нападів та сексуального насильства.
- У боротьбі за виживання жінки часто працюють в неформальному секторі без соціального захисту, збільшуючи ризик примусової праці та інших форм насильства.
- Дівчата-підлітки можуть бути першими, хто залишає школу та останніми, хто повертається, збільшуючи відповідальність за догляд за родинами.
- Жінки похилого віку можуть зазнавати недостатнього харчування та медичного обслуговування, залишаючись вдома без достатньої підтримки та наражаючись на ризики насильства та злочинів.

Здається, що з початком війни випадки домашнього насильства стають менш поширеними, але це може бути пов'язано з тим, що постраждалі рідше звертаються за допомогою до поліції через різні бар'єри, викликані саме війною.

Наразі ситуація з можливістю отримання допомоги поліпшується, і Національна поліція України пристосовує механізми реагування на випадки домашнього насильства до поточних умов. Особливі труднощі виникають у зонах активних бойових дій, де реагувати на випадки насильства складніше. Відповідно до експертів, чим ближче область до зони бойових дій, тим менше справ, пов'язаних із домашнім насильством, фіксується в судах [45].

Повернення військовослужбовців додому також потребує уваги. Зазначено, що після війни вони можуть стикнутися з різноманітними проблемами зі здоров'ям та психікою. Це може призвести до збільшення випадків домашнього насильства, якщо їм не надати якісну психологічну підтримку та реабілітацію. Тому надання якісної допомоги військовослужбовцям є важливою складовою профілактики домашнього насильства після війни.

Експерти, що працюють у сфері протидії домашньому насильству, вказують на збільшення кількості зброї в країні під час війни. Хоча це розумно з погляду самозахисту, наявність зброї може збільшити ймовірність випадків домашнього насильства [28].

Під час війни домашнє насильство приймає нові форми, особливо коли жінки перетинають кордон, намагаючись втекти від насильства або, навпаки, залишаються з агресорами. Чоловіки, які залишаються в зоні конфлікту, можуть використовувати загрози та шантаж, щоб отримати кошти від своїх партнерок, або здійснювати фізичне та сексуальне насильство [27].

Важливо визначити, що війна не призводить до зменшення домашнього насильства, а навпаки, загострює його. Незважаючи на війну, потрібно прикладати максимальні зусилля для виявлення випадків насильства та надання постраждалим відповідної допомоги та захисту. Ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству, відомої як Стамбульська конвенція, свідчить про зростаючу увагу до цього питання і важливість його вирішення, зокрема в умовах війни.

Висновки до розділу 1

Поняття гендерно зумовленого насильства є ключовим у розумінні та боротьбі з цією проблемою. Гендерно зумовлене насильство виникає на основі соціокультурних уявлень про ролі чоловіків та жінок у суспільстві. Це насильство ґрунтується на нерівності між статями та виражається у формі фізичного, психологічного, сексуального та економічного насильства.

У сучасному світі проблема насильства щодо жінок та дівчат залишається однією з найбільш актуальних та тривожних. Кожного дня тисячі жінок та дівчат стикаються з фізичним, психологічним та сексуальним насильством, що залишає невиліковні шрами на їхній душі та тілі. Ця проблема є глибокою та комплексною, вона виникає з гендерних нерівностей та стереотипів, що присутні у суспільстві. Жінки та дівчата стають жертвами насильства через прагнення підкоряти їх та контролювати їхнє життя.

У воєнний час насильство щодо жінок та дівчат набуває особливої жорстокості та безжалісності. Війна стає підґрунтям для сексуальних та психологічних злочинів, які призводять до страждань та травм не лише фізичних, але й моральних. Проте, незважаючи на масштаб проблеми, важливо пам'ятати, що насильство не може бути виправдано жодними обставинами. Жодна культурна, релігійна чи соціальна традиція не може стати виправданням для насильства щодо жінок та дівчат.

Щоб змінити цю ситуацію, потрібно посилити усвідомленість та відповідальність у суспільстві, розробляти та впроваджувати програми та законодавчі акти, спрямовані на запобігання та протидію насильству. Також важливо підтримувати жертв та забезпечувати їм доступ до необхідної підтримки та захисту. Тільки спільними зусиллями ми зможемо створити світ, де кожна жінка

та дівчина буде вільною від насильства, де їхні права та гідність будуть поважні та захищені.

РОЗДІЛ 2. ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ НАД ЖІНКАМИ

2.1. Нормативно-правові аспекти попередження та протидії домашньому насильству

Упродовж останніх років Україна пройшла великий шлях у створенні системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. У питанні оновлення вітчизняного законодавства щодо протидії домашньому насильству наша країна керується положеннями ключового документа - Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з ними, відомої як Стамбульська конвенція, яка була підписана у 2011 році. Ця конвенція не лише включає декларативні положення, але й містить конкретні зобов'язання для країн-учасниць, що вимагають удосконалення законодавства та правозастосовної практики для запобігання та протидії домашньому насильству, захисту потерпілих та покарання винних осіб [14].

Підписання Конвенції Ради Європи стало важливим кроком у роботі з інтеграції її положень у національне законодавство. Незважаючи на те, що її ще не ратифікували станом на липень 2020 року, завдяки настійній та результативній співпраці державних органів, міжнародних установ та громадських організацій, були прийняті важливі нормативні акти. Ці кроки практично створили базу для створення чіткої системи запобігання та протидії домашньому насильству. Були прийняті закони, такі як «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів для реалізації положень Конвенції про насильство стосовно жінок та домашнього насильства», і «Про соціальні послуги». Були також внесені зміни до інших законів, які стосуються захисту дитинства, рівних прав жінок та чоловіків, соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, безкоштовної правової допомоги, судового

збору та діяльності Національної поліції. Крім того, була затверджена Концепція державної соціальної програми щодо запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року [15].

Кабінет Міністрів України затвердив Порядок взаємодії між суб'єктами, які впроваджують заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Цим порядком визначається механізм співпраці між цими суб'єктами з метою забезпечення комплексного підходу до боротьби з насильством і захисту прав постраждалих осіб. Його головні напрямки включають:

- запобігання насильству;
- ефективне реагування на випадки насильства;
- надання допомоги та захисту постраждалим особам;
- забезпечення компенсації заподіяної шкоди;
- проведення належного розслідування фактів насильства та притягнення винних осіб до відповідальності перед законом.

Кабінетом Міністрів України були схвалені типові положення щодо спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, включаючи притулок для жертв домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги, денний центр соціально-психологічної допомоги та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування для жертв такого насильства. Крім того, Міністерством соціальної політики України було затверджено Положення про Державну установу «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей» [17].

Для захисту життєво важливих інтересів постраждалих осіб, зокрема дітей, і для запобігання повторним випадкам насильства, забезпечення виконання заходів у сфері запобігання та протидії насильству, обліку випадків насильства, а також надання комплексної та своєчасної допомоги, Кабінетом Міністрів України був

затверджений Порядок формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Крім того, прийнято ряд підзаконних актів для суб'єктів, що впроваджують заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Наприклад, Міністерством охорони здоров'я було затверджено Порядок проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства та надання їм медичної допомоги. Міністерством освіти та науки розроблено методичні рекомендації для учасників освітнього процесу щодо запобігання та протидії насильству, виявлення та реагування на випадки домашнього насильства і співпраці з іншими органами та службами.

Міністерством освіти та науки України було затверджено Положення про психологічну службу в системі освіти, де працівники надають послуги дітям, які стали жертвами домашнього насильства, а також дітям-кривдникам, і співпрацюють з усіма учасниками освітнього процесу, такими як учні, педагоги та батьки. З метою реагування на випадки домашнього насильства, його протидії та притягнення кривдників до відповідальності Міністерством внутрішніх справ було розроблено та затверджено Порядок винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника [16].

Цей документ визначає процедуру винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України та включає форму бланку для цього. Також був затверджений Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України. Ця процедура призначена для запобігання повторному домашньому насильству, контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку з вчиненням домашнього насильства.

Спільним наказом Міністерства внутрішніх справ та Міністерства соціальної політики було затверджено Порядок проведення оцінки ризиків домашнього насильства. Цей порядок визначає процедуру для оцінки ймовірності подальшого чи повторного випадку домашнього насильства, можливих серйозних чи особливо тяжких наслідків цього насильства, а також смерті постраждалих осіб. Метою оцінки є визначення ефективних заходів реагування, спрямованих на припинення насильства та запобігання його подальшому виникненню. Оцінка ризиків проводиться поліцією на місці події та документується у спеціальній формі, що включена до Порядку.

Також за допомогою наказу Міністерства соціальної політики була затверджена Типова програма для кривдників. Ця програма передбачає комплекс заходів, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника та формування в нього нових, неагресивних моделей поведінки у приватних стосунках. Вона також спрямована на виховання в кривдника відповідального ставлення до своїх вчинків та їхніх наслідків, а також до виконання батьківських обов'язків та викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків [18].

Основний правовий акт в Україні, що регулює запобігання та протидію домашньому насильству, - Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Він встановлює організаційно-правові принципи в цій сфері, основні напрями державної політики, спрямованої на захист прав і інтересів осіб, постраждалих від цього насильства. Закон визначає загальне поняття домашнього насильства та його різновиди, такі як фізичне, сексуальне, психологічне, економічне, інші, які пов'язані з цим явищем. Усі ці терміни використовуються у законодавстві у значеннях, визначених у Законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Домашнє насильство - це дії або бездіяльність, які можуть включати фізичне, сексуальне, психологічне або економічне насильство, і вони відбуваються в сім'ї,

на місці проживання, між родичами, колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які мешкають разом, але не обов'язково мають родинні зв'язки чи стосунки шлюбу між собою. Це може також включати загрози здійснення таких дій.

Важно відзначити, що кривдники часто відкидають те, що їхні дії можуть бути визнані як домашнє насильство. Тому при роботі з ними важливо акцентувати на визначеннях, наведених у законодавстві. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» регулює правові відносини, що виникають у процесі запобігання та протидії домашньому насильству. Сфера застосування цього закону розширена згідно зі статтею 3, яка поширює його дію на такі особи: подружжя, колишні подружжя, наречені, батьки (мати або батько) та діти одного з подружжя (чи колишнього подружжя) та іншого з них, особи, які спільно проживають (проживали) разом, але не мають (не мали) шлюбних стосунків, їхні батьки та діти, особи, які мають спільну дитину, батьки та діти, дід (баба) та онук (онука), прадід (прабаба) та правнук (правнучка), вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка), рідні брати і сестри, інші родичі, діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину, які не є спільними або прийнятими, опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під їх опікою або піклуванням, прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) у сім'ї патронатного вихователя [38].

Також норми закону застосовуються до інших родичів та осіб, які мають спільне проживання та взаємні права та обов'язки. Це охоплює суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Визначення, що стосуються постраждалих та кривдників, включають такі терміни: постраждала особа - та, хто був жертвою домашнього насильства будь-якої форми; постраждала дитина - особа, що не досягла 18 років і була жертвою домашнього насильства або була свідком таких подій; дитина-кривдник - той, хто не досяг 18

років і вчинив домашнє насильство; кривдник - особа, що вчинила домашнє насильство.

Нормою є те, що у проведенні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема виявленні фактів, наданні допомоги постраждалим та роботі з кривдниками, можуть брати участь підприємства, установи та організації будь-якої форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зосереджений на забезпеченні ефективної допомоги та захисту постраждалим особам, враховуючи основні принципи запобігання та протидії цьому явищу. Важливим аспектом є організація роботи з кривдниками. Статтею 24 визначені спеціальні заходи для боротьби з домашнім насильством, такі як терміновий заборонний припис. Цей захід застосовується уповноваженими підрозділами поліції з метою негайного припинення насильства, зняття загрози для життя та здоров'я постраждалих осіб та запобігання повторенню подібних випадків. Припис може бути виноситься протягом 10 днів після оцінки ризиків на місці події. Інший захід - обмежувальний припис - встановлюється судом на строк від одного до шести місяців і спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи [16].

Процес боротьби з домашнім насильством включає в себе ініціювання перед судом спеціальних заходів, таких як терміновий заборонний припис щодо кривдника. Це може бути здійснене працівниками поліції, постраждалою особою або законними представниками. Також важливою є участь уповноважених підрозділів поліції у взятті кривдника на профілактичний облік. Це включає в себе організацію контролю за його поведінкою з метою недопущення подальшого насильства і виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку зі здійсненням насильства.

Крім того, направлення кривдника на проходження спеціальної Програми для кривдників є важливим етапом. Ця програма включає в себе комплекс заходів, спрямованих на зміну його насильницької поведінки, формування нових, неагресивних моделей поведінки в приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та наслідків, а також на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Згідно зі статтею 28 Закону, кривдника може бути направлено на участь у Програмі для кривдників на строк від трьох місяців до одного року за визначеними законом випадками. Також кривдник має право відвідувати цю програму за власною ініціативою на добровільній основі.

Посадові та службові особи, визнані винними у порушенні вимог законодавства щодо запобігання та протидії домашньому насильству, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством. Постраждалі особи та кривдники мають право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів, які виконують заходи у сфері протидії домашньому насильству, у встановленому законом порядку.

Зміни, внесені до законодавства України Законом про запобігання та протидію домашньому насильству, спрямовані на уточнення термінології, вдосконалення процедур притягнення кривдників до відповідальності за невиконання спеціальних заходів, розгляду справ щодо застосування обмежувальних приписів у разі домашнього насильства в суді. Крім того, розширено перелік осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу в разі насильства над жінками.

2.2. Роль громадських організацій у протидії насильству в сім'ї.

Н. Шамрук, Л. Димитрова, К. Левченко, І. Гамбург та деякі інші дослідники звертаються до питання участі громадських об'єднань у протидії домашньому насильству. Дослідження О. Горбової, В. Галуцько, О. Ткаленка, зокрема, охоплювали різноманітні аспекти цієї проблеми. Проте, роль громадських організацій у цій сфері не отримала достатнього освітлення в дослідженнях, особливо щодо їхніх конкретних напрямків роботи. Основні принципи діяльності громадських організацій закріплені відповідним законодавством, зокрема, Законами України «Про громадські об'єднання» та «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських утворень». Внутрішнім документом, який регулює діяльність громадських організацій, є їхні статuti, які визначають місію, напрямки діяльності, а також права та обов'язки членів.

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», громадські та іноземні неурядові організації вважаються одними з суб'єктів, що здійснюють заходи у цій сфері. В Україні існують численні організації, що активно працюють у боротьбі з домашнім насильством [15]. До найефективніших і досвідчених з них належать «Ла Страда-Україна» та Український жіночий фонд. Ці організації активно співпрацюють із міжнародними та європейськими інституціями для використання найкращого досвіду у протистоянні цьому соціально-негативному явищу. Громадські організації, які діють у цій галузі, можна умовно розділити на три групи. Перша група - це правозахисні організації, наприклад, Українська Гельсінська спілка з прав людини, яка здійснює постійний моніторинг дотримання прав людини, включаючи випадки домашнього насильства. Друга група - організації, які спеціалізуються на запобіганні та протидії гендерно-зумовленому насильству.

До групи організацій, що спеціалізуються на запобіганні та протидії домашньому насильству, відносяться Український жіночий фонд, громадська організація «Ла Страда-Україна» та інші подібні організації. До третьої групи належать громадські об'єднання, які активно займаються захистом прав дітей, наприклад, всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Більшість таких організацій зосереджуються на боротьбі з гендерно-зумовленим насильством, що пояснюється тим, що близько 90% випадків насильства - це насильство, здійснюване чоловіками проти жінок [14, с. 38]. У західноєвропейських країнах, США та Канаді громадські організації грають важливу роль у запобіганні домашньому насильству та надають спеціалізовану підтримку постраждалим, використовуючи, наприклад, гарячі лінії для консультування з правових питань, часто здійснюючи це за рахунок муніципального або державного бюджету через соціальне замовлення [29, с. 14].

В Україні розгалужена діяльність неурядових організацій стає можливою завдяки підтримці міжнародних донорів. Наприклад, громадська організація «Ла Страда-Україна» успішно створила національну телефонну «гарячу» лінію з питань запобігання насильству та захисту прав дітей і жінок, отримавши фінансування від міжнародних фондів [29, с. 56]. З 1 січня 2020 року нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» включила громадські об'єднання до суб'єктів системи надання соціальних послуг [5]. Це означає, що для активного залучення неурядових організацій до надання послуг через соціальне замовлення необхідно прийняти додаткові підзаконні нормативно-правові акти та розробити чіткий механізм звітування громадських об'єднань. Більшість спеціалізованих послуг для жертв насильства в Україні частково забезпечують саме неурядові організації, оскільки постраждалі часто не довіряють державним установам. Також, співробітники правоохоронних органів, медичних установ та соціальних закладів можуть не мати достатньої кваліфікації для роботи з жертвами насильства та подальшого запобігання злочинам. Громадські організації проводять навчальні заходи та

підготовку матеріалів для фахівців, які працюють з проблемами домашнього насильства.

Неурядові організації активно займаються вирішенням проблеми недостатньої наявності достовірних даних щодо гендерно-зумовленого насильства. Вони відіграють важливу роль у моніторингу реалізації державної політики з протидії домашньому насильству та надають достовірну статистику щодо цієї проблеми. Звіти таких організацій є цінними для поліпшення державної політики в цьому напрямі.

Наприклад, у 2019 році громадська організація «Центр розвитку корпоративної соціальної відповідальності» разом з Фондом ООН у галузі народонаселення (UNFPA) провели дослідження «Гендерна рівність і відповідь на домашнє насильство в приватному секторі: заклик до дії», спрямоване на виявлення найбільш актуальних гендерних проблем [3].

Також, структури ПРООН активно працюють над поглибленням співпраці з організаціями громадянського суспільства та державними органами, а також проводять дослідження щодо інституційної спроможності у вирішенні проблеми гендерно-зумовленого та домашнього насильства [6].

Наприклад, в рамках проекту «Верховенство права та правосуддя на рівні громад у районах України, постраждалих від конфлікту» ПРООН провела дослідження інституційної спроможності в Луганській області з метою протидії гендерно-зумовленому та домашньому насильству. У травні 2020 року ООН Жінки в Україні здійснили дослідження становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні, зокрема, аналізуючи проблему домашнього насильства під час карантину [3].

Органи державної влади, які відповідають за заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству активно залучають громадські об'єднання до співпраці. Громадські інституції можуть надавати експертну підтримку у процесі удосконалення законодавства та нормативно-правових актів. Наприклад, за

підтримки Офісу Координатора проектів Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) в Україні у 2012 році була створена робоча група з участю громадських організацій для розробки нового Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який був прийнятий 7 грудня 2017 року [4]. За участю провідних громадських організацій та за підтримки міжнародних партнерів був розроблений комплексний пакет законодавчих змін, що призвів до позитивних змін в українському законодавстві [7, с. 4]. Громадські організації також активно впливають на вдосконалення законодавства через адвокаційні кампанії, проводячи різноманітні заходи, такі як спільні робочі групи, круглі столи, підготовка аналітичних матеріалів та доповідей.

Громадські організації активно працюють над тим, щоб сприяти уведенню кращих міжнародних стандартів у вітчизняне законодавство шляхом адвокаційних кампаній. Вони вкладають значні зусилля в ратифікацію Стамбульської конвенції, яка українськими владами відкладається протягом кількох років. Важливість цієї конвенції полягає в тому, що вона сприяє впровадженню міжнародних стандартів та практик, що стосуються гендерно-зумовленого насильства, у вітчизняне законодавство. Вона детально визначає види насильства проти жінок, пропонує конкретні визначення термінів та зобов'язує державу створити систему соціальної інфраструктури для підтримки жертв насильства, таку як притулки та «гарячі» лінії. Крім того, конвенція встановлює механізми моніторингу ефективності її положень на практиці, зобов'язує проводити збір статистичних даних про випадки насильства та забороняє будь-яке виправдання актів насильства культурою, звичаями, релігією, традиціями тощо [17, с. 100].

Незважаючи на активну адвокаційну кампанію різних громадських і міжнародних організацій, Стамбульська конвенція так і не отримала ратифікації в Україні. Проте завдяки партнерству між державними та неурядовими організаціями було можливим впровадження ряду законодавчих ініціатив, впровадження нових технологій соціальної роботи для запобігання насильства та

допомоги його жертвам, організація навчання для фахівців, що працюють у сфері протидії насильству. Громадські організації можуть делегувати своїх представників до консультативних органів, які створюються при органах влади на різних рівнях, щоб у співпраці розв'язувати проблеми, пов'язані з протидією та запобіганням домашнього насильства [42, с. 45]. Згідно з законодавством, неурядові організації можуть надавати допомогу та захист постраждалим особам, зокрема, створюючи кризові та реабілітаційні центри для надання спеціальних послуг та консультацій, і активно долучаються до розвитку соціальної інфраструктури для допомоги постраждалим.

Громадські об'єднання можуть брати участь у соціально-виховній роботі з особами, які перебувають у програмах корекції, і також грають важливу роль у протидії домашньому насильству. Наприклад, юридичні клініки надають безкоштовні правові консультації, включаючи ті, що стосуються жертв домашнього насильства. Громадські організації, що займаються цими питаннями, використовують різні медіа-ресурси для проведення освітньо-інформаційних кампаній, щоб підвищити рівень усвідомлення прав і способів їх захисту серед потенційних або реальних жертв домашнього насильства. Серед основних форм діяльності громадських організацій можна відзначити проведення навчальних заходів для правоохоронців та вразливих груп населення, реалізацію адвокаційних кампаній, корекційні програми, дослідження та моніторинг, а також організацію «гарячих ліній» для запобігання домашньому насильству та надання правової допомоги та юридичних консультацій.

Щодо співпраці між громадськими організаціями та державними структурами, вона може мати різні форми, такі як експертна підтримка при розробленні адміністративно-правових норм або вдосконаленні законодавства, проведення координаційних нарад, обмін інформацією та даними моніторингу, спільне обговорення проблем і реалізацію спільних проєктів. Громадські організації є важливою складовою інфраструктури протидії домашньому

наси́льству та розв'язання інших соціальних проблем, проте їх система фінансування потребує вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду.

Ми вважаємо, що варто розглянути можливість впровадження в українському законодавстві системи відсоткової філантропії. Ця система дозволить громадянам самостійно вибирати організації громадянського суспільства, яким вони бажають перераховувати певну частину свого сплаченого податку з прибутку. Таке незалежне фінансування може допомогти цим організаціям активніше залучатися до вирішення соціальних проблем. Наприклад, подібна система вже успішно функціонує в деяких країнах Європи, таких як Угорщина, Румунія, Італія, Польща та інші.

Громадські об'єднання відіграють надзвичайно важливу роль у протидії домашньому насильству, оскільки вони активно сприяють підвищенню компетентності державних органів у цьому питанні та надають спеціалізовані послуги для постраждалих. Основними напрямками роботи неурядових організацій є проведення освітніх програм, надання допомоги постраждалим та адвокаційні кампанії. Покращення ефективності їх діяльності залежить від посилення співпраці з державними структурами, а також від удосконалення законодавства, особливо щодо фінансування та співпраці з органами публічної адміністрації у наданні соціальних послуг.

Висновки до розділу 2

У сучасному світі проблема насильства над жінками та дівчатами залишається однією з найбільш актуальних та нагальних. Незважаючи на значні зусилля багатьох країн та організацій у боротьбі з цим явищем, воно залишається поширеним та має серйозні наслідки для жертв і суспільства в цілому.

Актуальність цієї теми проявляється у багатьох аспектах нашого життя. По-перше, насильство позбавляє жінок та дівчат можливості розвиватися і досягати своїх цілей у всіх сферах життя, починаючи від освіти та закінчуючи професійним зростанням. Це підриває їхню гідність та права як особистостей.

По-друге, насильство над жінками має серйозні наслідки для суспільства в цілому, включаючи економічний та соціальний аспекти. Воно призводить до втрати продуктивності, зниження якості життя та великого навантаження на систему охорони здоров'я та соціального забезпечення. У суспільстві, де кожен із нас є часткою великого пазла гендерної рівності, виникає нагальна потреба усвідомлення та дійсної протидії насильству над дівчатами та жінками. Насильство - це не лише фізичний акт, а й порушення прав та гідності людини.

Звірство, з яким стикаються жінки та дівчата, вимагає комплексного підходу. Освіта та підвищення усвідомлення є першими кроками у цьому напрямку. Важливо також забезпечити ефективне законодавство, що гарантує захист жертв та покарання для винних.

Справедливість та гендерна рівність - основні принципи, що мають бути в основі нашого суспільства. Лише у такому вільному від стереотипів та насильства середовищі кожна людина, незалежно від статі, зможе реалізувати свій потенціал та жити в гідності.

Отже, протидія насильству над жінками та дівчатами залишається актуальною темою, вирішення якої вимагає не лише усунення наслідків, а й

вирішення причин цього явища через широкомасштабні заходи на рівні законодавства, освіти та культурно-соціального впливу.

РОЗДІЛ 3. Домашнє насильство над дівчатами та жінками в Україні: за матеріалами соціологічних досліджень

3.1 Поширеність домашнього насильства щодо дівчат та жінок в Україні

Насильство над жінками та дівчатами є одним з найпоширеніших порушень прав людини у всьому світі: За даними Фонду народонаселення ООН (UNFPA) 1 з 3 жінок зазнає фізичного або сексуального насильства з боку інтимного партнера або інших партнерів протягом свого життя. Останнім часом в Україні гендерно зумовлене насильство активно вивчається у рамках наукових досліджень та обговорюється у суспільстві. Громадські організації акцентують увагу на сексуальному та домашньому насильстві, гендерній дискримінації у ЗМІ та політиці, а також на дискримінаційних тенденціях в українському суспільстві [47].

Згідно з Указом Президента України від 30 вересня 2019 року, досягнення гендерної рівності визнано однією з ключових цілей сталого розвитку України до 2030 року. У 2020 році було затверджено Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [39].

Компанія ІП "ГФК Юкрейн" виконала національно репрезентативне дослідження про насильство щодо жінок і дівчат за замовленням Фонду народонаселення ООН у 2014 році. Дослідження використовувало блок анкети "Відносини в родині" з Медико-демографічного обстеження домогосподарств (МДОУ), Українським центром соціальних реформ спільно з Державним комітетом статистики та Міністерством охорони здоров'я за підтримки USAID.

Основна мета цього дослідження – виміряти розповсюдження насильства за допомогою статистичних індикаторів, рекомендованих Статистичною комісією ООН, які не вимірювалися в Україні до 2007 року. Офіційна статистика враховує

лише випадки насильства та кількість зареєстрованих осіб, що його вчинили, що недостатньо для аналізу ситуації та відстеження тенденцій.

Відсутність актуальної інформації про насильство стосовно жінок та дівчат є однією з головних перешкод для розробки та впровадження програм попередження насильства. Отже, ціль дослідження полягає в отриманні даних про розповсюдження насильства стосовно жінок та дівчат, контекст насильства та фактори ризику, які можуть бути індивідуальними або стосуватися домогосподарств. Результати дослідження порівнюються з результатами МДОУ 2007 року.

У 2014 році спостерігалось збільшення чисельності вікових груп 20-29 років та 40-49 років серед респондентів у порівнянні з даними 2007 року. Також, у цьому дослідженні було виявлено, що переважна більшість жінок мають вищий рівень освіти (більше жінок мають вищу освіту, а менше – середню освіту). Частка жінок з початковою освітою становить близько 2%, загалом цей показник є дуже низьким. Інші характеристики, такі як місце проживання та регіон, залишилися майже незмінними.

Дослідження включало опитування жінок, які коли-небудь були одружені, щодо того, чи переживали вони будь-яке емоційне, фізичне або сексуальне насильство з боку свого теперішнього чоловіка або партнера. Емоційне насильство в оцінці враховувалося за допомогою питань про те, чи чоловік коли-небудь знижував їхню гідність перед іншими, чи погрожував заподіяти біль чи шкоду їй або близьким, чи ображав чи змушував думати погано про себе. Для виміру поширеності фізичного насильства в шлюбі, запитували жінок про те, чи чоловік коли-небудь застосовував такі дії як штовхання, трясіння, биття, погрози, спроби задушити або обпалити, або використання зброї. Поширеність сексуального насильства оцінювалася за питанням про те, чи змушував чоловік або партнер жінку до статевих дій або іншого сексуального контакту. Жінок, які відповіли, що

переживали будь-яке насильство, запитували про частоту подій протягом 12 місяців перед опитуванням.

Також збиралися дані про будь-яке фізичне насильство, яке жінка переживала з моменту виповнення 15 років. Інформація також збиралася від усіх жінок, які коли-небудь були сексуально активними, щодо добровільності їх першого статевого акту та досвіду сексуального насильства. Якщо жінка вказувала, що пережила фізичне або сексуальне насильство, її запитували, чи зверталася вона за допомогою під час останнього випадку насильства.

Опитування показало, що кожна п'ята жінка віком 15-49 років (19%) в Україні пережила фізичне насильство після досягнення 15-річного віку, що є значним збільшенням у порівнянні з 2007 роком. З цих даних виходить, що ризик фізичного насильства зріс. Хоча збільшення частки жінок, які зазнали фізичного насильства від сторонніх осіб (не родичів) статистично значуще, збільшення частки жінок, які зазнали фізичного насильства від родичів або чоловіків, не є статистично значущим (16% у 2014). Незважаючи на це, детальніша інформація про осіб, які вчинили насильство.

Підсумовуючи, близько половини жертв фізичного насильства (9%) пережили принаймні один випадок фізичного насильства протягом 12 місяців, що передували опитуванню, проте ця цифра залишається такою ж, як і в 2007 році. Окремі категорії жінок, такі як молоді від 15 до 19 років та працюючі жінки, були більш вразливі до фізичного насильства.

Жінки у сільських районах трохи частіше, ніж ті, що проживають у містах, зазнавали насильства протягом останніх 12 місяців перед опитуванням (10% проти 8%). Фізичне насильство над жінками з моменту їхнього 15-річного віку найпоширеніше у Північному та Центральному регіонах (відповідно 26% та 24%). Ці ж регіони мають найвищий рівень насильства за останні 12 місяців (11% у кожному регіоні). Найнижчий рівень насильства за будь-який період з 15 років

спостерігається у Південному регіоні (16% за весь період та 5% за останні 12 місяців).

Рівень насильства над жінками пов'язаний із рівнем їхньої освіти. Наприклад, 23% жінок з середньою або низькою освітою зазнали фізичного насильства з моменту їхнього 15-річного віку, у порівнянні з 19% серед тих, хто має вищу освіту. У 2014 році 8% жінок у віці від 15 років, які коли-небудь стикалися з фізичним насильством від будь-яких осіб, заявили, що їх ушкодження були настільки серйозні, що вимагали медичної допомоги. Більшість з цих жінок (13 з 23) вказали, що це сталося з ними неодноразово. З цих 23 жінок 20 звернулися за допомогою до лікаря, і 17 з них повідомили лікаря про справжні причини своїх ушкоджень.

Найбільш поширеними ситуаціями, що призводять до насильства над жінками з боку їхніх чоловіків чи партнерів, є пияцтво чоловіків. Майже дві третини жінок (61%), які зазнали будь-якого насильства, заявили, що їхні чоловіки чинили насильство у стані алкогольного сп'яніння. Близько чверті жінок (28%) сказали, що їхні чоловіки можуть вчинити насильство, якщо жінки не погоджуються з ними або відмовляють у чомусь. Приблизно стільки ж (26%) зазнають насильства через ревності чоловіків. Кожна п'ята жінка (21%), яка стала жертвою насильства з боку чоловіка, зазначила, що для насильницьких дій з боку її чоловіка не було особливих причин.

Близько чверті жінок, які зазнали насильства (4% від загальної кількості жінок), зазначили, що чоловік почав чинити насильство протягом першого року шлюбу. Приблизно стільки ж сказали, що перший випадок насильства стався, коли вони перебували у шлюбі від 1 до 2 років. Приблизно кожна п'ята жінка, яка зазнала насильства (3% від загальної кількості жінок), вперше стала жертвою насильства з боку чоловіка у період від 3 до 5 років шлюбу. Таким чином, більшість жінок, чиї чоловіки схильні до насильства, зазнають насильства у перші п'ять років шлюбу.

З 16 по 28 травня 2019 року було проведено у рамках реалізації проекту Чернігівської обласної державної адміністрації “Домашнє насильство:

соціологічний аналіз явища в Чернігівській області”. Розмір вибірки складав 2000 респондентів, якими були чоловіки і жінки віком від 18 до 65 років, які мають досвід у сімейному житті. Методом збору інформації було анкетне індивідуальне формалізоване інтерв’ю *face-to-face* за стандартною технологією влучного опитування за постійним місцем проживання.

На питання “На вашу думку, хто частіше є жертвою насильства в сім’ї” 56,2% відповіли “Жінка”, 30.1% відповіли «Дитина» і тільки 3,4% «Чоловік». Отже, жінки частіше за все стають жертвами домашнього насильства.

Існують різні види домашнього насильства, один із яких є економічне. Дослідження показує, що 32% жінок примушені випрошувати у чоловіка гроші, і 25% жінок навіть і не знає суму сімейних доходів. Також 25% отримує певну суму грошей на сімейні витрати не більше не менше. Економічна залежність жінок грає важливу роль. Багато жінок не мають фінансової незалежності і тому залежать від своїх партнерів, що ускладнює їхню можливість покинути такі відносини. Економічні чинники також впливають на ситуації виникнення домашнього насильства під час війни [12]. Зокрема, безробіття може посилити економічну залежність у сім'ях та збільшити ризик насильства. Навіть у сім'ях, де раніше не спостерігалися випадки насильства, безробіття може сприяти появі таких проявів [11].

Психологічні аспекти також важливі. Багато жінок які стикаються з насильством, можуть переживати внутрішню конфліктність і сором, що утруднює їм звернутися за допомогою. 17% піддавались критиці недоліків, яка включає в себе постійне підкреслення помилок, викривлення негативних сторін партнера, навмисне заниження самооцінки та почуття власної гідності. Образи також є формою психологічного насильства, коли людина намагається ушкодити чи зневажити іншу за допомогою слів, принижуючих коментарів або негативних виразів, саме з цим стикалось ще 12% жінок.

Фізичне насильство включає в себе удари, калічення, штовхання та ляпаси. Найчастіше до фізичного насильства вдавався колишній партнер, про це сказали 6,7% опитаних. Тоді як 5,3% опитаних зазначили, що кривдником був теперішній партнер.

Головною проблемою стає той факт що 77% потерпілих від домашнього насильства не шукали допомогу після вчиненого щодо них насильства. Це свідчить про те, що багато жертв домашнього насильства стикаються з рядом перешкод у зверненні за допомогою. Серед них можуть бути страх перед подальшим насильством, відчуття вини або сорому, відсутність фінансової незалежності, а також відсутність інформації про доступні ресурси та послуги підтримки. Це також може вказувати на неефективність системи підтримки жертв домашнього насильства, коли жертви не відчують, що можуть отримати належну допомогу та підтримку. Для вирішення цієї проблеми потрібні комплексні заходи, включаючи підвищення свідомості про наявні ресурси та послуги, покращення доступності до них, а також створення умов.

3.2 Домашнє насильство щодо дівчат та жінок: контекст війни

Російська агресія на території України суттєво вплинула на усі аспекти життя як окремих осіб, так і українського народу в цілому. Численні люди стали свідками безладу та втрати контролю над ситуацією, відчуючи постійну загрозу. Поширення правопорушень, включаючи домашнє насильство, що існувало й раніше, лише поглибилося в умовах воєнного конфлікту. Проте, ця проблема, як і раніше, може залишатися непоміченою або не отримувати належної реакції з боку суспільства через багато причин. Головне, що проблема домашнього насильства залишається актуальною, про неї не можна забувати, особливо в контексті повномасштабного вторгнення з боку Росії [2].

Хоча війна зазвичай збільшує кількість випадків домашнього насильства через стрес та емоційне напруження, деякі дані свідчать про зменшення кількості звернень до правоохоронних органів. Наприклад, у першому півріччі 2022 року зафіксовано на 27,5% менше звернень до Національної поліції України порівняно з попереднім роком. Аналогічно, Офіс Генерального прокурора зафіксував на 56% менше кримінальних проваджень у справах домашнього насильства у першій половині 2022 року порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Це може свідчити про те, що воєнний стан у країні ускладнює доступ постраждалих до правосуддя та може впливати на динаміку звернень до правоохоронних органів [9].

Важливо визначити, що війна не призводить до зменшення домашнього насильства, а навпаки, загострює цю проблему. Незважаючи на війну, потрібно прикладати максимальні зусилля для виявлення випадків насильства та надання постраждалим відповідної допомоги та захисту. Ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству, відомої як Стамбульська конвенція, свідчить про зростаючу увагу до цього питання і важливість його вирішення, зокрема в умовах війни.

У 2022 році для правоохоронної системи України стало типовим роком роботи з воєнними злочинами, такими як знищення майна, вбивства, катування, викрадення та фізичне насильство. Незважаючи на те, що увага суспільства була спрямована на збройний конфлікт, життя продовжувалося, а суспільство жило у своєму звичайному ритмі.

Слід зауважити, що проблема домашнього насильства завжди була актуальною та поширеною в українському суспільстві. Ця проблема змусила Україну вносити законодавчі зміни у сфері домашнього насильства. Наприклад, у 2018 році був прийнятий та набув чинності Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству", а також внесено ряд законодавчих змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, що стосувалися притягнення до відповідальності за домашнє насильство.

Статистика попередніх років також показує зменшення звернень до поліції з цього питання. Наприклад, у 2019 році до поліції надійшло 141 814 звернень, з яких 113 403 стосувались жінок. У 2020 році це число зросло до 208 748 звернень, з яких 87% були від жінок, що на 32% більше, ніж у попередньому році. Однак у 2021 році кількість звернень зменшилася до 144 394, що на 31% менше, ніж у попередньому році. Зі статичних відомостей, отриманими у відповідь на запит від Національної поліції України, відомо, що у 2022 році надійшло 52 189 звернень від постраждалих жінок. Це становить лише 22% від загальної кількості звернень (244 381) (рис.3.1).

Рисунок 3.1 Звернення з приводу фактів домашнього насильства.

За отриманими даними, у 2022 році 174 190 звернень надійшло від осіб, які зверталися до правоохоронних органів задля підтримки постраждалих від домашнього насильства. Це свідчить про те, що українське суспільство поступово відходить від наративу "моя хата з краю", адже домашнє насильство більше не розглядається як особиста справа кожного/ї.

Суспільна увага до цієї проблеми, відображення її у ЗМІ, активна громадська діяльність і законодавча робота народних обранців призвели до того, що українське суспільство тепер не мовчить про домашнє насильство, а намагається допомогти постраждалим. Наративи типу "сама винна" або "ти ж знаєш, що це його нервує" втрачають актуальність, оскільки суспільство усвідомлює, що проблема насильства не обмежується лише межами конкретної сім'ї.

Таким чином, у 2022 році 71% звернень з приводу домашнього насильства надійшло від осіб, які зверталися в інтересах постраждалих. Решта повідомлень розподілились таким чином: 21% від жінок, які самі постраждали, і 10% від дітей.

Це свідчить про значну кількість звернень у підтримку постраждалих і підтверджує необхідність виділення окремого класифікатора в статистичній звітності для цього виду звернень.

Згідно з інформацією Національної поліції України, у 2022 році було зареєстровано 2080 кримінальних проваджень, що на 17% менше, ніж у 2021 році (2500), та на 32% менше, ніж у 2020 році. У той же час, серед цих 2080 проваджень у 2022 році було закрито 582, що означає, що залишилося 1498 відкритих проваджень, в яких жінки як постраждалі становлять 84%.

Рисунок 3.2. Зареєстровані кримінальні провадження за статтею 126-1 Кримінального кодексу України (домашнє насильство) у 2020 – 2022 роки.

За отриманими від Національної поліції України даними у першому півріччі (січень – червень) 2022 року порівняно з даними за аналогічний період 2021 року відбулися певні зміни.

на 27,5 % зменшилася 18104 295 повідомлень	кількість звернень до Національної поліції України з приводу домашнього насильства
на 43% зменшилася та становила 14 446	кількість винесених термінових заборонних приписів
на 36% зменшилася та становила 48 000	кількість самостійно виявлених випадків домашнього насильства поліцейськими

Рисунок 3.3 Повідомлення про домашнє насилля до поліції у 2021 та 2022 роках [9].

З інформації, яку було проаналізовано у 2156 справах, випливає, що у 52% випадків чоловіки виступали як кривдники у відношенні своїх дружин або співмешканок. Натомість лише у 6% справ жінки були кривдницями. У 20% справ кривдником виступав син або донька, у 11% – інші особи, які мали соціальну зв'язок, наприклад, брат, свекор, зять тощо.

Ці дані показують, що чоловіки найчастіше виступають у ролі кривдників. Також варто зазначити, що у деяких справах кривдник може одночасно виконувати кілька соціальних ролей у відношенні постраждалих.

Рисунок 3.4 Хто виступає кривдником у родині.

У столиці запрацював простір "Вільна", орієнтований на підтримку жінок і дівчат. Саме заходи щодо психоемоційної підтримки, групові зустрічі з психологинею, арттерапія та фізичне розвантаження найбільш популярні серед відвідувачів.

Висновки до розділу 3

Після аналізу різних джерел інформації про ситуацію з домашнім насильством в Україні можна зробити кілька висновків:

1.Значний зріст кількості зареєстрованих справ про домашнє насильство вказує на те, що проблема стає більш помітною для суспільства і владних структур. Реформи законодавства, зокрема введення статті про домашнє насильство в Кримінальний кодекс України, сприяють більш активному виявленню та переслідуванню порушників.

2.Зростання кількості справ може вказувати як на реальне збільшення випадків насильства, так і на більшу готовність жертв звертатися за допомогою до правоохоронних органів.

3.Значний попит на психоемоційну підтримку серед жінок і дівчат свідчить про необхідність розвитку інфраструктури та програм для підтримки жертв домашнього насильства.

4.Спостерігається нерівномірність у реагуванні судів на випадки домашнього насильства, що може свідчити про необхідність подальшої роботи над удосконаленням судової системи та підвищення її ефективності в цьому напрямку.

ВИСНОВКИ

Відсутність належного законотворчого процесу змушує Україну імплементувати європейське законодавство.

Через ситуацію, в якій зараз перебуває країна, як-от відсутність правового захисту, що стосується сексуальної недоторканності, очевидно, що правова база не встигає за реальністю. Система кримінального судочинства не вирішує належним чином проблеми сімейних відносин і захисту сім'ї. Таким чином, національні закони відображають необхідність дотримання міжнародних стандартів, коли мова йде про сімейне благополуччя та стосунки. Оскільки сучасне суспільство продовжує прогресувати, дослідження та використання технологічних інструментів для відновлення сімейних стосунків виявляються неоціненними для забезпечення громадської безпеки. Ця частина роботи є частиною відновного правосуддя. Це має досягатися разом із зусиллями існуючої системи правосуддя шляхом впровадження в сім'ї перевірених методів відновного правосуддя. Це безпосередньо допоможе жертвам домашнього насильства — як чоловікам, так і жінкам — які шукають правового представництва через співпрацю з державними організаціями. Це має відбуватися за умови, що ці організації погодяться і розумітимуть важливість цієї проблеми.

Одним із інструментів, яким можуть скористатися жінки, є Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством, також відома як Стамбульська конвенція. Ця конвенція є однією з найважливіших конвенцій проти насильства в новітній історії, оскільки вона допомагає людям об'єднатися проти спільної справи. Стамбульська конвенція — це міжнародна угода, метою якої є боротьба з домашнім насильством у всьому світі, і це один із багатьох ефективних заходів боротьби з насильством, які зараз застосовують жінки.

Дослідження показують, що наслідки насильства в сім'ї можуть варіюватися від смерті до тяжкої психічної травми. Жертви такого насильства часто стають свідками або страждають від жорстокого поводження у себе вдома. Це може негативно вплинути на сімейне життя жертви і навіть спричинити довгострокові зміни особистості у дітей, які є свідками цього.

Важливо зазначити, що європейські стандарти запобігання домашнього насильства відповідають Стамбульській конвенції та відображають спільні суспільні цінності. Ці положення спрямовані на захист здоров'я та безпеки членів сім'ї; вони також підтримують мир і стабільність у родині. Україні слід дивитися на історію боротьби з домашнім насильством в Європі, щоб використати знання, які можна застосувати до власної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / за заг. ред. Т. Перцевої, В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.
2. Війна по обидві сторони фронту: чому бойові дії у країні посилюють агресію сімейних насильників. URL: [https://nsirogozy.city/articles/248589/ vijna-po-obidvi-storoni-frontu-chomu-bojovi-dii-v-krainiposilyuyut-agresiyu-simejnih-nasilnikov-](https://nsirogozy.city/articles/248589/vijna-po-obidvi-storoni-frontu-chomu-bojovi-dii-v-krainiposilyuyut-agresiyu-simejnih-nasilnikov-).
3. Гамбург І.А., Вакулинська М.А. Організаційно-правові засади діяльності громадських організацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (на прикладі проекту Кешер). Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи : матеріали круглого столу, 31 травня 2019 року. За ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя : КПУ, 2019. С. 37–40.
4. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн / В. П. Глиняний. - Ч. 1. Х.: Одіссей, 2003.
5. Гнатюк Н. І. Проблема насильства в сучасній сім'ї: теоретичні аспекти Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2014. № 1.
6. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини і фактори виникнення Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2010. № 4. С. 47-53.
7. Грицанюк, В., Костишин, Е., Логвиненко, В. Деякі аспекти формування гендерної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. Ввічливість. Humanitas. 2021. №5. С. 11–18. URL: doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.>
8. Грідіна Н. Ю. Протидія гендерно обумовленому насильству як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Юридична наука. 2020. №3(105). 152–160. URL: doi.org/10.32844/2222-5374-2020-105-3.19

9. Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (І півріччя 2022 р.) : звіт, підготовлений Аналітичним центром ЮрФем за фінансової підтримки Ради Європи (проект Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні»). URL: [https:// jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-vumovakh-viyny/](https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-vumovakh-viyny/)

10. Домашнє насильство як наслідок війни. URL: <https://kriegsfolgen-ueberwinden.de/uk/vorgaengerprojekt-ua/schulungen-vernetzungstreffen-ua/haeusliche-gewalt-als-kriegsfolge-ua/>.

11. Доценко В. Профілактична робота із протидії сексуальному насильству щодо дитини. Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 27 травня 2020 р., м. Харків ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2020. С. 40–44.

12. Доценко В., Макаренко П. Психологічні аспекти протидії гендерному насильству. Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 26 листопада 2019 р. ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 101–105.

13. Жінки. Мир. Безпека: інформаційнонавчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери. Київ, 2017. 172 с.

14. За домашнє насильство – за грати: як в Україні та світі борються зі знущенням у родині URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo_za_hratty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146.

15. Закон України "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю" від 21 серпня 2001 року № 2558-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

16. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

17. Запобігання та протидія насильству в сім'ї : методичні рекомендації для соціальних працівників. - К.: ДЦССМ, 2004. - 192 с. 72
18. Запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах. Досвід та рекомендації жіночих громадських організацій / І. Адільханян та ін. Відень, Австрія, 2022. 54 с.
19. Знецінення та страх. Як війна вплинула на рівень домашнього насильства в Україні? URL: <https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/life/12999-znetsinennya-ta-strah-yak-viyna-vplinu-la-na-rivendomashnogo-nasilstva-v-ukrayini>.
20. Зозуля О.В. Причини виникнення гендерно зумовленого насильства серед населення України в умовах збройного конфлікту. Актуальні проблеми психології. 2018. Том І. Вип. 50. С. 57-64.
21. Ілікчієва К. І. Насильство щодо жінок: історико-соціальні аспекти / К. І. Ілікчієва // Часопис Київського університету права. - 2007. - №
22. Ковальова О.В. Сучасний стан забезпечення прав жінок в Україні: оцінка CEDAW. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина : матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу, 06 березня 2018 року. м. Ірпінь : УДФС України, 2018. С. 98–102.
23. Качинська М. О. Гендерно-обумовлене насильство. Право і суспільство. 2017. № 2. ч. 2. С. 14-16.
24. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Київ, К. І.С., 2014 р.
25. Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 728-р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text.

26. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія. А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головка, В.В. Мурановата ін.; за заг. ред. А.О. Галай. – К. :КНТ,2014. – 160с.

27. Мілорадова Н. Загальна характеристика феноменів домашнього насильства. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи : збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. № 3 (56). Т. 2. С. 195–207.

28. Мілорадова Н. Трикутник Карпмана – токсична модель відносин: особливості розвитку та стратегії виходу. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи : збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. № 3 (56). Т. 3. С. 147–156.

29. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. –184с. [Електронний ресурс]. Режим

доступу:

http://napu.com.ua/wpcontent/uploads/2019/09/VERSTKA_NOVELU_ZAKONODAVSTVA-1.pdf

30. Оніщук Н.В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історикотеоретичний аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Одеська національна юридична академія МОН України. Одеса, 2008. 35 с.

31. Оцінка шкоди, завданої воєнними злочинами Росії в Україні (15–19 вересня 2022 р.). URL: [https:// ratinggroup.ua/research/ukraine/oc_nka_shkodi_zavdano_vo_nnimi_zlochinami_ros_v_ukra_n_15-19_veresnya_2022.html](https://ratinggroup.ua/research/ukraine/oc_nka_shkodi_zavdano_vo_nnimi_zlochinami_ros_v_ukra_n_15-19_veresnya_2022.html).

32. Перунова О. С. Аналіз проявів гендерно зумовленого насильства в національній поліції України. Адміністративне право і процес. 2021. №6. С. 123-127 URL: pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/20.pdf

33. Перунова О. С. Гендерно обумовлене насильство: поняття та ознаки. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 216 - 220.

34. Політова А. С. Форми гендерно зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). Аналітичнопорівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 307 - 311. URL: journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282226

35. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній». Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А.—Київ, 2016. – 90 с.

36. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. URL: [zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020- %D1%80#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text).

37. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі (Постанова Кабінету Міністрів України (ПКМУ)) № 658 від 22 серпня 2018 р.

38. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства. Указ Президента України №398/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3982020-3506>

39. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text.

40. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / В. М. Бондаровська, О. О. Кочемировська, Г. М. Лактіонова та ін. ; за заг. ред. О. О. Кочемировської. Київ : Клименко Ю. Я., 2010. 372 с.

41. Ткаленко О. М. Нормативно-правове забезпечення попередження насильства в сім'ї в Україні: стан та перспективи розвитку // Південноукраїнський правничий часопис. – №3. – 2014. – С.35-38.

42. Укрінформ. Мультимедійна платформа інакомовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2826822-policia-otrimala-protagom-rokuponad-115-tisaczaav-pro-domasne-nasilstvo.html>.

43. Філіппов С. С. Запобігання домашньому насильству: ризикологічний та віктимологічний напрями / Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О. П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. С. 149-153. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>

44. Харламов В.С. Институт охрального ордера в зарубежном законодательстве как инструмент защиты личности от внутрисемейного насилия. В.С. Харламов. Криминология. Вчера, сегодня, завтра. – 2014. – № 1 (32). – с. 34-40.

45. Чумало Марта. Як запобігти домашньому насильству з боку військових і як збирати докази зґвалтувань солдатів РФ : інтерв'ю. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/marta-chumalo-interview/6912274.html>.

46. Devastatingly pervasive: 1 in 3 women globally experience violence. URL: <https://www.who.int/news/item/09-03-2021-devastatingly-pervasive-1-in-3-women-globally-experience-violence>.

47. UNFPA, Фонд народонаселення ООН : веб-сайт. URL: ukraine.unfpa.org/en/node/9302.

Анотація

Тема дипломної роботи присвячена дослідженню проблеми домашнього насильства щодо дівчат та жінок в Україні. Вона охоплює комплексний аналіз ситуації з насильством у родині, висвітлює основні причини, наслідки та механізми протидії цьому явищу. У рамках дослідження розглядаються законодавчі, соціальні та психологічні аспекти проблеми, а також роль державних і громадських організацій у боротьбі з насильством.

В роботі розкривається історичний контекст і сучасний стан проблеми домашнього насильства, досліджуються фактори, що сприяють виникненню насильства, такі як соціальні стереотипи, економічна залежність, низький рівень правової обізнаності. Також розглядаються психологічні аспекти, зокрема вплив насильства на психічне здоров'я жертв, механізми розвитку травматичних станів та способи реабілітації.

Особливу увагу приділено аналізу законодавчої бази України в сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Досліджується ефективність існуючих законодавчих норм, процедур і механізмів, а також вивчаються приклади успішного застосування міжнародного досвіду в українському контексті.

У роботі наводяться соціологічні дослідження та статистичні дані, які ілюструють масштаби проблеми в Україні, а також результати соціологічних опитувань, що відображають ставлення суспільства до домашнього насильства. Аналізується діяльність державних установ, правоохоронних органів та громадських організацій у сфері запобігання насильству та надання допомоги постраждалим.

Важливим аспектом дослідження є розробка рекомендацій щодо вдосконалення існуючих механізмів протидії домашньому насильству. Пропозиції спрямовані на покращення міжвідомчої координації, підвищення обізнаності населення, розвиток системи соціальної підтримки та психологічної допомоги жертвам.

Таким чином, дипломна робота має на меті сприяти розумінню проблеми домашнього насильства щодо дівчат та жінок в Україні та виробленню ефективних заходів для її подолання

Ключові слова: гендер, насильство за ознакою статі, види насильства за ознакою статі, гендерно зумовлене насильство, домашнє насильство

Annotation

The thesis is dedicated to researching the issue of domestic violence against girls and women in Ukraine. It encompasses a comprehensive analysis of the situation with family violence, highlighting the main causes, consequences, and mechanisms for countering this phenomenon. The research covers legislative, social, and psychological aspects of the problem, as well as the role of state and public organizations in combating violence.

The work reveals the historical context and the current state of the problem of domestic violence, examining the factors that contribute to the emergence of violence, such as social stereotypes, economic dependence, and low levels of legal awareness. Psychological aspects are also considered, particularly the impact of violence on the mental health of victims, mechanisms of developing traumatic conditions, and rehabilitation methods.

Special attention is given to analyzing Ukraine's legislative framework in the field of preventing and countering domestic violence. The effectiveness of existing legal norms, procedures, and mechanisms is studied, along with examples of successfully applying international experience in the Ukrainian context.

The thesis provides sociological research and statistical data illustrating the scale of the problem in Ukraine, as well as the results of sociological surveys reflecting society's attitudes toward domestic violence. The activities of state institutions, law enforcement agencies, and public organizations in preventing violence and providing assistance to victims are analyzed.

An important aspect of the research is the development of recommendations for improving existing mechanisms for countering domestic violence. The proposals aim at enhancing interagency coordination, raising public awareness, and developing a system of social support and psychological assistance for victims.

Thus, the thesis aims to contribute to the understanding of the issue of domestic violence against girls and women in Ukraine and to develop effective measures to address it.

Keywords: domestic gender, gender-based violence, types of gender-based violence, gender-based violence, domestic violence